

Polgári forradalmak és nemzetállamok születése Európában a XVII-XIX. sz. közepéig

Az angol polgári forradalom története, jelentősége

Gyámkodó Tudor abszolútizmus:

Kereskedelmi vállalkozások támogatása, monopóliumok, monopoljogok eladása; árak, bérek szabályozása, protekcionizmus; (kezdetben ez erősíti a polgárságot) - az uralkodó cserébe pénzhez jut háborúhoz (zsoldosok fogadása) ill. udvartartásához;

- Nincs állandó hadsereg, fejletlen az állami bürokrácia, nincs rendőrség.
- **1547-53. VI. Edward.**
- **1553-58. Mária.**
- **1554. Moszkva Társaság.**
- **1558-1601. Erzsébet:** Az uralkodók a parlamentre támaszkodva véget vetnek a főnemesség és az egyház hatalmának, ugyanakkor a polgárookra is adókat, kényszerkölcsönöket vetnek ki. A kalózkodás állami „vállalkozás”, a felhatalmazott tőke - a hajóépítésen keresztül - az iparba áramlott.
- Sir Francis Drake: **1588-ban** a *spanyol Nagy Armada legyőzése*, ezzel a tengeri korlátozás megszűnése.
- **1600.** az *angol Kelet-indiai Társaság* megalakulása. Állam az államban. A polgárság megerősödésével az abszolút hatalom és a polgárság érdekszövetsége megszűnt.

Az angol polgári forradalom:

Az angol egyház reformációja már a VII. Henrik idején megkezdődött - az egyház megtisztítása, a skót kálvinizmus hatása, puritán mozgalom + presbiteriánusok (mérsékeltek, az abszolútizmus enyhítését akarják - a király ne rendelkezessen korlátlanul a hadsereggel)

- A Stuart uralkodók a francia abszolútizmus mintáját követik - a parlament mellőzése;

I. (Stuart) Jakab: 1603-1625.;

I. (Stuart) Károly: 1625-1649.

- Korlátlan az alattvalók vagyonára is kiterjedő uralom, szabad adókiivetés, rendeleti kormányzás, kényszerkölcsönök, monopóliumok - a parlament tiltakozása, az *új adók kivetésének megtagadása 1614-ben; 1628-ban* a Jogok Kérvényének megfogalmazása (*Petition of Rights*).
- A király (*I. Károly*) előbb méltányolja, majd elutasítja: a *parlament feloszlatása 1629-ben*. Újabb jogtalan adók (pl. hajópénz), puritánüldözés, rendeletekkel korlátozott vállalkozási szabadság; a 30-as években puritán kivándorlási hullám Amerikába.

- A skót kálvinisták ellen a király vesztes háborúja (**1637-38**), a hadisarc megfizetése érdekében 1640 tavaszán a parlament összehívása (**RÖVID PARLAMENT**), pénz és hadsereg igénye (április-május).
- Az alsóház a kegyencek megbüntetését követeli, a király felosztatja a parlamentet (parasztfelkelések, a skótok benyomulása miatt a király kénytelen újból összehívni: **1640. november - 1653. HOSSZÚ PARLAMENT**; első határozatai:

a testület oszlathatja csak fel önmagát;

a kegyencek intézkedéseit (adók, egyházi bíróságok stb.) eltörlik, Strafford lefejezése (1641); a politikai és vallási követelések összefonódnak.

Presbiteriánusok: az egyházat vezessék a presbiterek; puritán szertartásokat, személy- és vagyonbiztonságot követelnek (híveik az új nemesség és a vagyonos parasztság köréből kerülnek ki).

Independensek: független egyházközségeket, isteni törvényeknek megfelelő emberi életet, feltétlen gondolatszabadságot követelnek (híveik a középrétegek ill. a parasztság).

Royalisták: (gavallérok), királyságpártiak, főleg születési arisztokrácia tagjai.

- **1641**-ben az ír katolikusok fölkelése (*ulsteri mérszárlás*); a parlamentben a royalisták és ellenzék szembekerülése, a király kísérlete az ellenzéki vezérek letartóztatására - kudarc, menekülésre kényszerül 1642. januárban. Támogatóiból hadsereget toboroz. **1642-től polgárháború 1648-ig.**
- Kezdetben a királyságpárti erők győzelme: **1642. Edge Hill** a parlament erőivel („kerekfejűek”) szemben. A parlamenti erők ennek hatására radikalizálódnak John Lilburne fogalmazta meg A Nép szerződése címmel: az önálló jövedelemmel rendelkező - nem bérből élő - férfiak számára választójogot, törvény előtti egyenlőséget, a királyság eltörlését követelték. Még szélsőségesebbek a *diggerek* (ásók): kommunisztikus földfoglalások, vagyonközösség.
- A parlament az ipari központokat mozgósítja (ágyúk, fegyverek, egyenruhák), **Oliver Cromwell** vezetésével új típusú hadsereget (*New Modell Army*) szerveznek - elitalakulata a puritán vasbordájú (*ironside*) lovasság. Jelszavuk: „Bízzál Istenben, és tartsd szárazon a puskaport!”
- 1643-ban a skótok is támadják a királyságpárti hadsereget, így a parlamenti erők megerősödnek.
- **1644-ben Naseby** - parlamenti győzelem - 1646-ban a király (I. Károly) a skótokhoz menekül, ráveszi őket a támogatásra. Angliában a nemesi földtulajdonhoz kapcsolódó jogi kötelezettségek többségét eltörlik. A királyt 400.000 aranyért megveszik a skótoktól, de áruló presbiteriánusok közreműködésével megszökik. Tisztogatások a hadseregben, Cromwell összefogása a levellerekkel.
- **1648. Preston** - döntő győzelem a királyságpárti seregek felett. A király elfogása. Mielőtt a presbiteriánusok kiegyeznének vele (ellenforradalmi kísérlet Londonban, Fairfax) Cromwell bevonul Londonba, letartóztatja a megalkuvókat. (1648. dec. 2.), Új parlament (140 presbiteriánus kizárása) „**CSONKA PARLAMENT**” ítéli el a **királyt** (135 fős törvényszék, név szerinti szavazás), **kivégzése 1649. jan. 30-án.**
- **Anglia köztársaság.** Felosztatják a Lordok Házát és az államtanácsot. Cromwell és egy 41 fős új testület kormányoz. Leverik a királyságpárti felkeléseket, közben a hadseregben is viták, lázongások folynak a leveller katonák és az independens főtisztek (*grandok*) között.

- **1649**-ben Cromwell puritán tisztogatást végez a katolikus Írországból (az *írek gyűlölködésének kezdete*), 1650-51-ben pedig Skóciában. Anglia, Írország és Skócia egyesítésével létrehozza **Nagy-Britanniát (1651)**.
- Cromwell leveri a leveller-digger ellenzéket is, ezzel tömegbázisát veszti. Az angol gyarmatoknak engedmények: vallásszabadság, szabad kereskedelem más államokkal, helyi adókövetés a lakosság képviselőinek beleegyezésével.
- **1649-51** között *nagy flottaépítési program*, majd **1651**-ben az ún. *Hajózási törvény* kiadása (*Navigation Act*): protekcionizmus, a hollandok kiszorítása a közvetítő kereskedelemről (Angliába v. Angliából kizárólag angol hajók, ill. a termelő ország hajói szállíthatnak árut). Következmény: *angol-holland kereskedelmi háború (1652-54)* között angol győzelemmel. (Robert Blake admirális győzelmei).
- **1645-59** között a *háború Spanyolország ellen*: Jamaica (1655) és más területek meghódítása; előnyös kereskedelmi szerződés Portugáliával, Dániával (szabad baltikumi hajózás), szövetség a franciákkal a spanyolok ellen.
- **1653**-ban a *csonka parlament feloszlatása*. Az independens egyházközségek választott képviselőiből 1653. július-december között ún. **KIS PARLAMENT** jön létre. (Radikális kispolgári reformtervek születnek állam és egyház szétválasztására, a lopással kapcsolatos halálbüntetés eltörlésére, boszorkányégetés eltörlésére, a maradék feudális terhek eltörlésére, adókönyvtetésre, állami számvitel ellenőrzésére, szegényeknek állami segítségnyújtásra, cenzusos választójogra 40 schillinges jövedelemtől). A mérsékeltberek ezt ellenezve puccsszerűen kimondják feloszlatásukat. Ettől kezdve **Cromwell** teljhatalommal *Lord Protectorként* (a köztársaság védnöke) megvalósítja a puritánok katonai diktatúráját. 11 katonai körzetre osztja Angliát, élükön tábornokokkal. Zendülések elfojtása, puritán erkölcsrendészet, tömegszórakozás, színház betiltása.

Magas állami deficit, drága a hadsereg fenntartása, a háborúk. Bár Cromwell intézkedései a tökéstedő polgárságot erősítik, mégis elégedetlenség a magas hadi kiadások miatt. Cromwell **1651**-ben kénytelen összehívni egy új, egykamarás parlamentet (cenzusos választójog, évi 200 font jövedelemtől, támasz a nagyburzsoázia és az új nemesség). **ÚJ PARLAMENT** (sok királypártival) **1654**. Cromwell *feloszlatja, nyílt diktatúra 1658*-ig. Közben 1657-ben kénytelen parlamentet összehívni - felkínálják számára a koronát, elutasítja, de visszaállítják a Lordok Házát.

- **Cromwell halála 1658-ban**. Ezután fia félreállítása; **Monk** tábornok visszaállítja a *monarchiát*. A lefejezett I. Károly fiát, **II. Károlyt** hívják vissza a trónra (XIV. Lajos udvarában nevelkedett, 30 éves, **1660-1685-ig uralkodik**).
- A francia abszolutizmus utánczása, puritánüldözés, az anglikán államegyház visszaállítása - feszültségek a korona és a parlament között.
- 1665-66-ban pestis pusztít Londonban. 1665-67-ben a 2. angol-holland háború holland győzelemmel, bredai béke 1667-ben - Új Amszterdam elcserélése Suriname-rt; titkos királyi szerződés XIV. Lajossal a hollandok ellen; 1672-ben a katolikusok és disszenterék javára kiadott királyi türelmi nyilatkozatra válaszul a parlament 1673-ban a *Test Act* törvényt adja ki: a nem anglikán vallásúakat kizárja az állami hivatalokból; és 1679-ben a *Habeas Corpus* törvény: védelem az önkényes letartóztatások ellen és a személyes szabadság biztosítása („My home, my castle”). A parlamentben pártok alakulnak: **WHYGek** (a skót parasztlakosok csúfneve : polgári párt, a katolikus Stuartok ellenfelei), **TORYk** (ír banditák: konzervatívok, anglikánok és királyhűek).
- **II. Jakab 1685-1688**. (52 éves) - kísérlet a katolikus restaurációra; az anglikán egyház és a whigek ellenállása. Jakab (III.) váratlan megszületése a katolikus dinasztia uralmával fenyeget, ezért a parlament III. Orániai Vilmoshoz (Jakab vejéhez) fordul, felajánlva a trónt. (A protestáns vallásért és szabad parlamentért).

– *Vértelen „dicsőséges forradalom” 1688-89.* (II. Jakab Franciaországba menekül.) **III. Orániai Vilmos** hadjárata Írországból a katolikus „jakobiták” ellen.

– III. Vilmos elfogadja a parlament feltételeit: **Jognyilatkozat, alkotmányos monarchia:** a törvényhozás joga a parlamenté, úgyszintén az adók jóváhagyása, nincs állandó hadsereg, a király által kinevezett kormány a parlamentnek felelős; szólásszabadság (*Declaration of Rights, 1689*).

A parlament által hozott törvények hatálya alá helyezett királyi hatalom. A hatalom birtokosa a parlamenti többséggel rendelkező párt.

Az államhatalom törvényhozásra és végrehajtásra történő felosztásának elméleti megalapozása, a személyi szabadság és a polgárok tulajdonának biztosítása érdekében.

Anglia a világ első kereskedő-tőkés hatalma. Perszónálunió Hollandiával 1702-ig. Francia-angol gyarmati dualizmus.

Az **1701-es Act of Settlement** szabályozza a trónutódlást a Hannover-ház javára.